

Д А Н И Ц А.

З А Б А В Н И К

за годину

1 8 2 6.

издао

Вук Стеф. Караџић,

Филозофије доктор, и учени друштва: Санкт-петербургскога вољнога љубитеља Руске Свесности, Краковскога, Тирговског Савскога за истраживање језика Словенија и Словенско-хрватског језика које се спомен

ДАНИЦА

1826. година.

2022

У Б е ч у,

у штампарији Јерменскога намастира.

ВУКОВА ЗАДУЖБИНА

ПРВИ СРПСКИ УСТАНАК

Мр Драго Стојић

Бранко Златковић

ХАЈДУЧКА БИОГРАФИЈА ТЕШАНА ПОДРУГОВИЋА

О животу Тешана Подруговића дознајемо по-нешто на основу записа Вука Карацића¹, те из неколико важних спомена Симе Милутиновића Сарајлије², као и из бележака Јанка Шафарика које је 1908. обелоданио Андра Гавриловић у фељтону новина *Труба*, под насловом „Два српска певача“. Милан Ђ. Милићевић је поновио Вукова саопштења³. У писму Стефана Живковића Телемаха Вуку Карацићу, од 2. октобра 1816, две реченице тичу се Тешана Подруговића⁴. У свом чланку Владан Недић је сажео наведене податке⁵. Он је још претпоставио да је Тешан Подруговић у својим песмама и приповеци „Међедовић“ описивао путеве којима је трговао и локалитете у којима

¹ Вук С. Карацић, „Српске народне пјесме I“, СДВК, Београд: Просвета, 1975, 567; „Српске народне пјесме IV“. СДВК, 1986, 393–395.

² Сима Милутиновић Сарајлија, *Историја Србије од јочейка 1813. до конца 1815. године*, Београд, 1888, 365; *Србдијанка*, Београд: СКЗ, 1993, 284–186, 490.

³ Милан Ђ. Милићевић, *Поменик знаменијих људи у српској народа новијеј доба*, Београд, 1888, 550–552.

⁴ В. С. Карацић, „Преписка I“, СДВК, 1987: 323.

⁵ Владан Недић, „Тешан Подруговић“, *Ковчежии*, књ. 3, 1960, 5–17.

је хајдуковао. Нема се томе још много шта рећи, с обзиром и на то да локална и завичајна традиција не памте Тешана Подруговића⁶. Међутим, интересна осветљења добиће се уколико се неки биографски подаци сагледају у ширем контексту, аналогија са хајдучким биографијама Тешанима савременика.

Вук Караџић пише да је Тешан Подруговић родом из села Казанци код Гацког из Херцеговине⁷ и да је најпре био трговац, па „послије убије некако Турчина, који њега ћео да убије и тако просио своју кућу и отиде у хајдуке“⁸. Јанко Шафарик пише детаљније и саопштава мотиве. Турци су наступили на девојку из његове задруге. Убио је једног насилника, а други су утекли. Због тога се одметнуо. Имао је тада око 25 година. Владан Недић рачуна да се то збило око 1800. године⁹. Начин на који се Подруговић одметнуо представља тешко место у биографијама хајдука. Станоје Главаш је убио спахију Мују, па је отишао у хајдуке¹⁰. Према стиховима Симе Милутиновића, тек оклењени Карађорђе убио је похотљивог турског кесира:

⁶ Изузетак чини анегдота која се наводи без именованих изворима и пореклу: „Тешан Подруговић са ратом и пристојности хоће да поздрави турске сватове, али они прођу мимо њега као поред обореног плота. Тешан поврћује из све снаге дозива старог свата: *О сѣтари својие, како ље љролазиш... бем љи љовар који водийше!* Потом се уздиже и тврдој Калуђерици („прић му Турци ниоткуд не могу“), али му запријете да ће му кућу запалити и све у њој побити ако не одселе прије зоре“ (Божо Тепавчевић, „Тешан Подруговић – барјактар Вукове епохе“, у: 200 година сусрећиа Тешанима и Вука, зборник, Гацко: СПКД „Просвејета“, 2017, 7).

⁷ В. С. Караџић СНП IV, 1986, 393.

⁸ В. С. Караџић СНП I, 1975, 567.

⁹ Према Владан Недић, *Вукови љевачи*, Београд: Рад, 1984.

21.

¹⁰ М. Ђ. Милићевић, *Поменик*, 1888, 100.

Дели Мусу и укопао га је у огњишту¹¹. Према анегдоти, заштита супруге Јелене од загоричког спахије била је повод Карађорђевог преласку с породицом у Аустрију¹².

Јанко Шафарик је саопштио неколико појединости о Тешану Подруговићу као хајдуку. Иако је био чувен јунак, није скупљао дружину нити је хтео да буде харамбаша, већ је ступао у туђу дружину и живео је слободно¹³. Према сазнањима Симе Милутиновића, Подруговић је хајдуковао повише Сарајева у чети романијског хајдука и харамбаше Јована Демира. Када је Карађорђе 1804. завојштио против Турака, Јован Митровић Демир је на Романији, код Новакове стијене, са својих шест другова, међу којима је био и Тешан Подруговић, пресрео чету богатих сарајевских Турака који су кренули преко Дрине против устаника. Када су Турци наишли на заседу, хајдуци су осули ватру из пушака. Више су Турака усмртили, а једни су се бекством спасили, док су неколико живих ухватили, које су Турци Сарајлије искупили великим новцем, скупим оделом и оружјем¹⁴. После овог окршаја, Тешан Подруговић је прешао Дрину и учествовао је у Првом српском устанку. Састављајући животопис Јована Митровића Демира, Константин Ненадовић на посредан начин говори и о војевању и о кретању Тешана Подруговића, иако га изричито не спомиње. Он пише да је Демир са својом малом, али храбром дружином: Каљевићем, малим Бојом и другима, међу којима је био и Подруговић, прешао у Србију и да се у Ужичкој нахији сукобио са Турцима и

¹¹ С. Милутиновић, *Сербијанка*, 1993, 58–63.

¹² В. С. Карацић, „Историјски списи II“, *СДВК*, 1969, 204.

¹³ В. Недић, *Вукови њевачи*, 1984, 21.

¹⁴ С. Милутиновић, *Сербијанка*, 1993, 284–286.

да је од њих уградио штошта. Међу пленом наша се и војничка апотека коју је Демир послао Карађорђу у Тополу. Због подвига Карађорђе је огласио Јована Демира буљубашом на Златибору. Вожд је Демиру 1811. издао и капетанску диплому. После тога, Демир се са својом четом тукao против Турака на граници Ужичке нахије и око Вишеграда 1813. године¹⁵.

Вук Караџић пише да је Подруговић хајдуковао по Босни, па да је 1807. прешао у Србију и приступио Устанку¹⁶. Шафарик налази да је Подруговић учествовао у Првом српском устанку, „поглавито у бојевима на Дрини“ и да се одликовао јунаштвом и скромношћу. Био је увек озбиљан и „кад што ћутљив“. Он наводи и догађај из 1813. Када му је буљубаша Јоксим учинио неку неправду он није могао преко ње мирно да пређе. Да не би убио војног старешину, уклонио се. Напустио је дрински логор 1813., знатно пре пропасти Устанка, и прешао је у Срем¹⁷. У казивањима, самовољно напуштање боја представља типичан хајдучки поступак. Због свађе са Јаковом Ненадовићем и Карађорђем гучевски хајдучки харамбаша Ђорђе Обрадовић Ђурчија оставио је опсаду Београда 1804. и отишао је да подиже Мачву, Јадар и Рађевину¹⁸. Такође, пред бој на Чокешници 1804. Ђурчија је на милост и немилост препустио Јакова Ненадовића далеко надмоћнијим Турцима¹⁹.

О томе како је, после Првог српског устанка, Тешан Подруговић у Срему пребивао у се-

¹⁵ Константин Ненадовић, *Живот и дела великог Ђорђа Пејровића Карађорђа II*, Беч, 1884, 679–686.

¹⁶ В. С. Караџић СНП I, 1975, 567.

¹⁷ В. Неђић, *Вукови њевачи*, 1984, 21.

¹⁸ В. С. Караџић, „Историјски списи II“, *СДВК*, 1969, 343.

¹⁹ В. С. Караџић, СНП IV, 1986, 129–136.

ромаштву сагласни су Вук Караџић и Јанко Шафарик. Братучед Обрад Томић упознао је Вука с Подруговићем у Карловцима. О сусрету с Тешаном Вук записује: „Ја га у почетку 1815. године нађем у Карловцима (у Срему) у највећем сиромаштву, где у риту сече трску и на леђима доноси у варош, те продаје и тако се рани: и кад дознам, колико и какови зна песама, дам му на дан, колико му треба, да може живети, и почнем од њега песме слушати и преписивати. Пошто ове готово све песме у Карловцима од њега препишем, узем га уочи Цвети са собом на кола и одведем у манастир Шишатовац, мислећи онде (где сам код ондашњег архимандрита, а садашњег владике Карлштадтскога Високопреосвештенога Господина Лукиана Мушицкога, имао господски квартир и сваку другу згону и потребу), да преписујем све песме, које он зна; но кад се онда испред Васкрсенија у Србији подигне буна на Турке, и њему као да уђе сто шиљака под кожу. Једва га којекако задржим око Васкрсенија, те препишем неколике од они песама, које ми је путем идући из Карловаца на колима казивао, па га одма по Васкрсенију узем на кола и одведем у Митровицу, те оданде пређе у Србију, да се наново бије с Турцима“²⁰.

Док је песме записивао Вук мисли да је Тешан Подруговић имао око четрдесет година. Описује га као „паметног“ и комуникативног казивача који је „радо којешта весело и шаљиво приповедао, али се притом нигда није смејао, него је све био мало намрштен“²¹. Вук, потом, не може да га се нахвали као певача, истичући га међу свим осталима: „Прем да има доста људи, који знаду

²⁰ Исто, 393–394.

²¹ Исто, 394.

млого пјесама, али је опет тешко наћи човјека који зна пјесме лијепо и јасно. У том је Тешан Подруговић (Бог да му душу прости!) био први и једини између свију, које сам ја за ови десет година налазио и слушао²². Премда је знао још најмање стотину песама, Вук је од њега записао двадесет и две песме. Чињеницу да се међу њима највише налази тема о женидби, Владан Недић је тумачио Подруговићевом жудњом за љубављу и огњиштем, јер је као хајдук био нежења²³. Иако је Недићева претпоставка логична, такође се чини подстицајно навести и хипотезу према којој је Подруговићев репертоар одређивала и проба песама, јер можебити да их је певао на свадбама. Лични афинитет, међутим, очигледан је у репертоару, јер је Подруговић највише знао јувенчки песама о приморским, босанским и херцеговачким хајдуцима и четобашама. Само је о Мијату харамбаша знао петнаест песама²⁴.

Вук Караџић се доцније жалио да његов домаћин у Шишатовцу, архмандрит Лукијан Мушицки, није марио за гусларе и за њихове песме. О томе пространо сведочи у гласовитом чланку *Први узрок и њочешак скуљвања намајет народнијех њјесама*: „И ја, који сам послѣје (1815–1816) с њиме [Мушицким] живљео, могу казати, као њеко чудо, да он, премда је народне наше пјесме радо имао и хвалио, није имао праве воље нити их читати, ни слушати! Он је на моју молбу додавио у Шишатовац 1815. године слијешта Филипа Вишњића, те сам од њега писао пјесме, и ја сам оне исте године зато доводио ондје Тешана Подруговића; и он нигда није могао једну чита-

²² В. С. Караџић СНП I, 1975, 567.

²³ В. Недић, *Вукови њевачи*, 1984, 24.

²⁴ В. С. Караџић, СНП IV, 1986, 394.

ву пјесму саслушати од кога њих, него само почне мало слушати, па онда или отиде или прекине пјесму; а тако је исто чинио и кад сам му ја хтјео читати преписане пјесме! По свој прилици је био томе узрок што се из младости навикао на славенски језик и на мисли и стихове другијех народа, па му се оно наше све чинило *ѵпросїо и ниско*, као што је и мени много пута говорио да ћу пишући овако народнијем језиком остати до вијека само *ѵпросїонародни* списатељ²⁵.

Међутим, исказ из 1842. умногоме противречи претходним Вуковим изјавама. У Предисловију *Мале ѵпросїонародње славено-србске ѵјеснарице* (1814) Вук је јасно назначио да је од Лукијана Мушицког добио најранији подстицај за скупљање народних песама²⁶, а у Посвети *Народне србске ѵјеснарице* (1815) пише да је Лукијан Мушицки „први от Србаља почео њи скупљати“²⁷. Такође, на основу расположиве преписке и других извора, види се, напротив, да је Мушицки био срдачан према Филипу Вишњићу. Више га је пута угостио у Шишатовцу, распитивао се за њега. Звао га је чича-Филипом. Према томе, извесни зазор о коме Вук пише чини се да је упућен Тешану Подруговићу, јер Мушицки није волео и није ценио хајдуке. О томе налазимо и једну потврду. Можебити да је Тешан Подруговић био и предмет једне жучне расправе између Лукијана Мушицког и Вука Карацића, која се претворила у свађу. Вук је описао неприлику: „У манастиру Шишатовцу један пут (1816. г.) за ручком Мушицки је викао на наше хајдуке, говорећи: не само да хајдукују

²⁵ В. С. Карацић, „Срби сви и свуда“, Андрићград: Андрићев институт, 2004, 326.

²⁶ В. С. Карацић, „Пјеснарица 1814. и 1815“. СДВК, 1965, 37.

²⁷ Исто, 137.

по Турској него и да прелазе преко Саве у Срем, да срамоте народ свој итд.; ја сам пак хајдуке бранио, доказујући да је највише криво турско правитељство што ми хајдука толико имамо; да многи отиде у хајдуке за невољу; да у нас у хајдуке иду понајвише најзнатнији људи и да међу њима има добријех и поштених људи, који тек у друштву стану мало-помало зло чинити; да су хајдуци и у почетку буне на дахије (1804. год.) били народу од велике помоћи и користи итд. Овако, бранећи сваки своје мисли, дође готово до свађе и Мушички се тако расрди да престане говорити са мном²⁸.

О Подруговићевом учешћу у Другом српском устанку 1815. године сведочи Сима Милутиновић Сарајлија у *Србијанци*, а особито у *Историји Србије од 1813. до 1815. године*. Извештај је из прве руке, јер је Милутиновић био учесник Боја на Дубљу (14. јул 1815), у коме се, како лично наводи, „тако просуо да је до смрти морао да носи потеге од јелење коже“. Након заузимања Карановца, кнез Милош је покренуо војску на Дрину према Бошњаке. Један турски одред се ушанчио на Дубљу у Мачви. Пошто је Милош соколио војнике, они силно ударе на турски шанац. Претходно направе „домузарабе“ – на двоколицама приковане даске, тако да неколико војника могу да гурају двоколице заклонивши се иза дасака. Осим тога, сваки војник је носио по проштац и „вашине“ (серово грање). Иза тих „накарада“, којих су се Турци преплашили, напредовао је и Тешан Подруговић, који је припадао чети голаћа илити голих синова. Он је први ускочио у шанац са тројицом војника из Вуковог Јадра (браћа Јово и Петар Чарковић и Илија Коренита). Турци се смету и нагрну у бекство. Срби су их тако тукли да је од хиљаде Турака

²⁸ В. С. Карацић, „Срби сви и свуда“, 2004, 309–310.

преживело осамдесет. Из шанца је избегао и турски паша. Сакрио се иза храста, чекајући сутон да бежи преко Дрине. На дрво се успео његов доглавник да га извештава о кретањима Срба. Тешан Подруговић је угледао Турчина, наперио пушку и оборио га с храста: „Подруг дигне своју пушку на око, и тек образу је прислони, а Турчин онај озго те низ грм од гране до гране док на земљу трес“²⁹. У *Сердијанци* се наводе стихови: „Ил’ Тешан’ма с грмов’ устрељани, / Те сваљали с’ ко имеле штогде...“³⁰. Затим, притрче Јадрани да опљачкају устрељаног, али су утом пронашли још једног гологлавог и обезоружаног Турчина који се издавао да је паша. Једино му је сабља висила око врата, коју му је одмах отргао Јован Чарковић. Турчина одведу кнезу Милошу. Он је одузео уграбљену сабљу и вратио је паши, а Јована је обдарио са пет дуката. Утом притрчи неки војник, те полућурак, који је остао на паши, хтеде да му скине. Милош подвикне: „Остав то, не дирај у чојка! Имао је тко узети то и прије тебе“³¹. Заробљеног Ибрахим-пашу Никшићког кнез Милош је одвео у чадор, погостио кафом и дуваном. Одавао му је почаст неколико дана, даровао му хата, ћурак и пет стотина гроша, па га је најпосле пустио у Босну везиру Куршид-паши.

Међутим, после боја на Дубљу долази до прекрета у српско-турским односима. Због коначног Наполеоновог слома и турских пораза, те и из страха од руског притиска, заповедници турских војски нуде Србима преговоре. Кнез Милош је преговарао и са једним и са другим пашом, па је најзад прихватио услове Марашли Али-паше и

²⁹ С. Милутиновић, *Историја Србије*, 1888, 365.

³⁰ С. Милутиновић, *Сердијанка*, 1993, 490.

³¹ С. Милутиновић, *Историја Србије* 1888, 365–367.

у јесен 1815. утврђен је мир, а Србији је призната извесна унутрашња аутономија. Тако је и Тешан Подруговић оставио војничку службу и отишао је у Босну да тражи друго занимање. Вук збори да Подруговић „отиде у Босну, и провљавши којекуда по своме пређашњем обичају, састави неколико коња и намести се негде у навоји Сребреничкој да живи као кириција; но наскоро по том испребијају га некаки Турци па умре од убоја“³². Јанко Шафарик друкчије и потпуније наводи. Он налази да је Подруговић допро чак до Босанске крајине. Доцније, убивши тамо с неким људима бегу Омаревића одметнуо се опет у хајдуке³³. Стефан Живковић Телемах пише 1836. године Вуку Караџићу: „Подруговић твој влада сада целим Зеленградом (шумом и планином) по Босни и Херцеговини, весма се разгласио некаквим љутим харамбашом. Казују ми обвуда јолдаш, да је сав у злату“³⁴. Занимљиво је да је Живковић описао хајдучког харамбашу подпут Бошка Југовића у Тешановој песми: „На алату вас у чистом злату“³⁵. Због убиства Турчина, Јанко Шафарик пише да су за Подруговићем слате потере. Када се ствар унеколико заборавила, он је ниумио да опет иде у Србију. Мирно је прошао добар део пута, али се на једном преноћишту споречка с неким Турцима. Убивши их неколико, и сам је рањен. Покушао је да утекне, али су га Турци сустиги. Оставши без муниције, бранио се камењем и измицао је. Иако су га нападачи још двапут ранили успео је да утекне и да се сакрије у планини.

³² В. С. Караџић, СНП IV, 1986, 394.

³³ В. Недић, *Вукови њевачи*, 1984, 21–22.

³⁴ В. С. Караџић, „Преписка I“, 1987, 323.

³⁵ В. С. Караџић, *Српске народне њјесме II*. Београд: Просвета – Нолит, 1987, 210.

Тешке озледе приморале су га сиђе у село, где је подлегао ранама после неколико дана. То је било око 1820. године³⁶.

Опис Подруговићеве смрти, такође, припада општим местима у приповедном формирању хајдучких биографија, јер постоје аналогije с другим примерима. Према једној верзији, четрдесет Арнаута нападне Станоја Главаша у селу Баничини, када је дошао на неку свадбу. Он се склони у једну колибу и у одбрани убије седам Турака. У сумрак, Главаш је нагнао да бежи, али како је био у чизмама, саплео се и пао, те га је Турчин грдно ранио. Онако озлеђен, Станоје је узвратио ватру и погодио је гониоца који одмах падне и „захрчи издишући“. Станоје му рекне: „Гле, ти од једне ране па већ хрчеш; а на мени оволике, па ми још није ништа“. Али, издала га је снага, па је пао. Турци су му одсекли главу и однели су је у Београд. Казује се да су његову главу откупили његови рођаци, па су је сахранили с телом. Збори се да су је платили златом колико је она била тешка, а знатно је тежила с озбзиром на то да је Станоје ради крупне главе прозван Главаш³⁷. У вези с тим намећу се аналогije и са предањем о пореклу Тешановог презимена. Вук Караџић о пише да се Тешан „по оцу звао Гавриловић“³⁸ па су га Подругом и Подруговићем за то прозвали,

³⁶ В. Недић, *Вукови певачи*, 1984, 21–22.

³⁷ Бранко Златковић, *Настајање нове српске државе у усменом народном стваралаштву (1804-1878)*, докторска дисертација, Београд: 2009, 36–37.

³⁸ Међу претплатницима Вукових забавника Даница за 1828. и 1829. налази се Пејо Гавриловић, за кога Вук пише да је „унук Теодора Вујанића, рођ. у Ерцеговини у наји Гачанској у селу Казанцима, мајстор кантарски (ово је рођени брат славнога мог пјевача Тешана Подруговића, кога су за то прозвали Подругом и Подруговићем, што је био врло велики,

што је био врло велики, тј. по другогаче чинио³⁹. Међутим, наводе се и претпоставке да претиме потиче и од Тешанове склоности ка шали и подруживању⁴⁰. Према томе, знатно присутни типских и општих места у биографији Тешана Подруговића сведочи о томе да расположиви подаци нису претежно документаристички извори већ да су они сабирани и грађени према образцима и елементима хајдучких приповедних биографија.

тј. по другогаче) (В. С. Караџић, „Даница“, СДБС, 1986, 37, 442. Уп. В. С. Караџић, „Преписка III“, СДБС, 1986, 36-38).

³⁹ В. С. Караџић, СНП IV, 1986, 394.

⁴⁰ Драган Лакићевић, *Српски Хајдук Вукотић*, Београд: Вукотић медија, 2005.